

Rieger, Zdeněk

Transakční prostředí rodiny

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. P, Řada psychologická. 1996, vol. 45, iss. P1, pp. [25]-34

ISBN 80-210-1327-3

ISSN 1211-3522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114257>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENĚK RIEGER

TRANSAKČNÍ PROSTŘEDÍ RODINY

Transakční prostředí rodiny (dále TPR) patří k základním pojmům jednoho z integrativních přístupů v rodinné terapii — přístupu, využívajícího metafory „Ostrov rodiny“ (Rieger, 1991, 1994).

Tento přístup sleduje dva cíle: /1/ vytvořit srozumitelný, zajímavý a pro rodinu i pro terapii přijatelný, flexibilní obraz (příběh) rodiny v její celistvosti (jakési „tao rodiny“); a /2/ na základě vytvořené nabídky obrazu rodiny nalézt odpovídající, to jest srozumitelné, zajímavé a pro každého použitelné, efektivní metody i techniky spolupráce s rodinou v rámci terapeutického zvládnání problému, o jehož řešení rodina žádá.

Odpovědí na první cíl je již uvedená metafora „Ostrova rodiny“ (dále „Or“), která je výsledkem terapeutické praxe a spolupráce s klienty. Podle této metafory je rodina „ostrov“ (ekosystém), který vzniká, roste a plave v „oceánu světa“ (makrosystém, jehož součástí je psychologický sociální prostor, kultura, ideologie a dějinnost společnosti jako celku). Nachází se přitom v určité zóně „Oceánu“ (mesosystém, resp. exosystém, kontext s okolními „Ory“, institucemi, kulturou, ideologií...), v níž je — s různou stabilitou — zakotven. „Or“ vzniká na základě rozhodnutí dvou původně si neznámých bytostí vytvořit nové společné seskupení, vlastní rodinu; výsledkem tohoto rozhodnutí je „báze Ora“. „Báze Ora“ je finálním výsledkem spojování dvou příběhů původně si cizích bytostí v příběh nový, společný. Je tedy i místem, v němž začínají pochody (děje) existence „Ora“. I proto — jak manželští a rodinní terapeuti a poradci mnohokrát potvrdili — je báze významná pro další vývoj a osud „Ora“. Z „báze Ora“ pak vyrůstá jeho „tělo“. U „těla Ora“ rozlišujeme jeho „hloubku“ (ta odpovídá věku Ora, vyjadřuje jeho „čáru života“) a „šířku“, která je určována úrovní tradic a kultury „Ora“: čím bohatší je kultura a tradice „Ora“, tím širší je také jeho „tělo“. „Šířka těla“ má například vliv na způsob prožívání a řešení událostí, které se na „Oru“ v průběhu jeho vývoje dějí a které se postupně stávají jeho historií. „Délka“ a „šířka Ora“ samozřejmě spoluvytvářejí stabilitu celého Ora — už proto, že v „těle Ora“ je skryto jeho „těžiště“. „Tělo“ začíná, jak již bylo řečeno, „bází“ a končí „pevninou Ora“. (Pojem začátku a konce „těla“ je ovšem

relativní, může to být i naopak.) „Pevnina Ora“ vyjadřuje aktuální podobu a stav „Ora“: jeho ekologii (oiologia=domácí řád), konstelaci „obyvatel“ (živých i neživých), konstelaci objektů, případně umístění problému, s nímž rodina chce něco dělat. „Obyvatelem Ora“ jsou členové rodiny: od lidských bytostí až po specifickou mikrobakteriální flóru. Na „pevnině“ jsou významné její „hranice“ a „rozhraní“. „Hranice“ vymezují „pevninu Ora“ od „Oceánu“ a jeho zóny. Jsou stanoveny smyslem, jaký má Or pro jeho „obyvatele“, neustále pulsuje. „Rozhraní“ vymezují strukturu obyvatel a objektů na „pevnině“ (rozhraní mezi pohlavími, mezi generacemi, funkční, podle rolí, kontaktové a další). Na „pevnině“ jsou důležité ještě dva pojmy: „charisma Ora“ a již zmíněné „transakční prostředí Ora“ (TPR). Charisma vyjadřuje individuální jedinečnost „Ora“ : duch domova, rodinnou paměť a formy jejího uplatňování — od rituálů až po charismatické artefakty. O TPR se zmíníme dále.

Ještě ke druhému cíli, který si klade přístup rodinné terapie, využívající metafory „Or“ — k terapeutickému využití této metafory. Zde můžeme hovořit o dvou možnostech využití „Ora“ v rodinné terapii a poradenství: /a/ jako modelu rodiny pro terapeuta, aniž by o „Oru“ hovořil s klienty; /b/ jakožto prostředku aranžování terapeutické situace v rámci terapeutického procesu. Při něm je významným východiskem to, že terapeut se definuje jako host na „Oru“ — tomu podřizuje všechnu svoji spolupráci s „obyvateli Ora“. Využívá řady metod a technik, které nabízí svým „hostitelům“, aby je použili při řešení otázky, která je přivedla k rozhodnutí pozvat si terapeuta k sobě na „pevninu“. A tak od prvního krůčku spolupráce, jímž je překročení (či nepřekročení) hranic „Ora“, přináší svým „hostitelům“ srozumitelné, zajímavé a efektivní možnosti spolupráce. Ať už jsou to kresby Ostrova rodiny, práce s provazy při vymezování „hranic“, konstelace na „pevnině“, externalizace problému či psychodramatizace dějů (a to i s „časováním“), které jsou součástí příběhu těla Ora...

Příběh z praxe — část 1.: Rodina N.: otec technik, 42 roků; matka úřednice, 39; dcera Alena, 17, studentka 3. ročníku gymnázia; dcera Květa, 14, žákyně 8. třídy základní školy; jezevčík Robin, 1 rok.

Problém: Alena odmítá jíst a zhubla za poslední rok o 15 kg. Na rodinnou terapii poslání psychiatrem z psychiatrické ambulance.

Na podnět terapeutů vymezuje rodina v terapeutické místnosti prostřednictvím provazů hranice svého „Ostrova rodiny“. Otec, matka a Květa tvoří kroužek, do kterého se jen stěží vejdou. Alena chce větší prostor, jezevčík sedí vedle terapeuta, stojícího stranou. Alena se nakonec podřídí a „vecpe se“, jak říká, na pevninu „Ora“, jezevčík vstává a jde za ní. Otec — zdá se spontánně — odstrkuje provaz, vyjadřující hranici, aby tak zvětšil pevninu. Matka však okamžitě vrací provaz zase zpátky. Terapeuti na tento „Or“ nemohou ani na návštěvu, nevešli by se. Když otec říká terapeutům: „Tady je ale horko“, zaráží jej matka energickým gestem ruky až otec málem vypadne z Ostrova ven. „To tady

budeme takhle pořád? " ptá se zamračeně Alena, Jezevčík si lehá za ní na provaz vyjadřující hranici. Jako by jí kryl záda.

Rodina N. má velmi úzký prostor pro své transakční prostředí. Kontraktální hranice jejich „Ora“ naznačují tendenci k „vázanosti transakcí“ (podle Minuchina, Ganley, 1990/, inhibující rodinu ve vytváření vlastní identity. Brání nejen kontaktu s hosty zvenčí — ale možná i výstupu „obyvatel Ora“ ven. Dospívající Alena se pokusila sebe sama vymezit, ale neúspěšně. To může být jedním ze zdrojů problému. Nelze vyloučit, že i jezevčík Robin slouží rodině k posílení její sevřenosti. Problém trvá rok — a Robin je v rodině také jeden rok... Mýtus sevřenosti (tak, jak to vidí terapeut) možná patří mezi významné hodnoty sdělované v obsahové náplni v rámci TPR.

TPR je, jak již bylo řečeno, součástí „pevniny Ora“. Může (ale nemusí) celou „pevninu“ překrývat. Záleží na tom, jak /a/ jsou vymezeny hranice „pevniny Ora“ a /b/ kolik „obyvatel“ se transakcí účastní, a to ať už viditelně či neviditelně, přítomně či zprostředkovaně. Čím jsou hranice „Ora“ širší (fluktuace hranic je spíše expanzivní), tím větší je i možnost pro širší prostor TPR. Větší TPR nabízí větší rozsah akcí mezi obyvateli, za určitých podmínek i větší míru akcí s okolním „Oceánem“. Od vlastní „pevniny“ se TPR liší tím, že na něm probíhají akce různých výměn ve své multimodální podobě. Na TPR není možné nekomunikovat, neboť se vstupem do něho se vstupuje do neustále pulsujících receptorových polí obyvatel a objektů „Ora“, na jejichž „vlnu“ jsou obyvatelé Ostrova rodiny „vyladění“. Každý „Or“ má svůj osobitý „vlnový rozsah TPR“, svoji „rytmickou frekvenci TPR“. Je v něm zahrnuta i spleť regulačních okruhů, tvořících strukturu jeho vztahové reality /Simon a Stierlin, 1995/.

Příběh z praxe — část 2. Stále rodina N.: jsou těsně „vecpáni“ na vymezenou pevninu Ora. Ptáme se, kde je to, s čím přicházejí — a nabízíme, aby si vybrali z barevných polštářů ten, který by to, s čím přicházejí, vyjadřoval. Nejdříve mluví všichni najednou — není rozumět, kdo chce jakou barvu: jejich komunikace je podobná mlýnku, klapce až hypnotickým rytmem. Najednou se ozve vysoký hlas matčin. A je to jako když dirigent zdvihne taktovku a nástroje přestanou hrát podle svého. „Copak mě neslyšíte?“ ptá se matka důrazně. Ano — neslyšeli ji. Nikdo nikoho neslyšel. Na chvíli tady byl každý sám za sebe. Možná je to proto, že stojí tak blízko sebe. Nelze vyloučit, že v jejich TPR dochází k paradoxu, popsaném již ve fyzice (Capra, 1992): čím silněji přitahující gravitační pole, tím silnější tendence k odpuzování. Barvu polštáře nakonec určila matka : zelená. Všichni se přizpůsobují. Alena se významně podívá „ven“ — ven za jejich „Or“ se dívá na nás, terapeuty. Neřekne však ani slovo. Jezevčík se připlazil po břicho za matku. Leží na břicho s bradou přitisknutou k zemi. Očima si nás kontroluje.

V interakcích této sekvence vidíme, že v prvním algoritmu byli členové rodiny nedostatečně spoluúčastní na komunikaci o daném tématu. Přitom intenzita ko-

munikace byla značná. Nebyla však cíleně směřována, kontext byl nejasný. Až matčin zásah, kterým nastartovala druhý algoritmus této sekvence, změnil aktuální stav na TPR. Znamenal také návrat do — bezpečného? — rámce jejich interakcí: vyhýbat se riziku konfliktu, protože může být ohrožující (viz. „rodina citlivá na souhlas“, Reiss, 1981). Terapeuti si ovšem mohli položit otázku: není v TPR příliš nevyjádřeného? A není TPR i mimo vymezený rámec, to jest mimo rámec vymezený matkou? A je-li to tak: jakou v sobě skrývá latentní energii? Z praxe je známo, kolik takové energie v sobě transformují například nevyjádřené emoce.

TPR je charakteristické především aktivním procesem ukazování, zobrazování a prohledávání (Chvála a Trapková, 1994), při němž dochází ke sdělování a k výměně informací /různých úrovní/. Tento proces probíhá na různě fylogeneticky starých modalitách akcí — od setkávání receptorů buňky se substrátem až po řeč, „jazykování“ (Maturanovo „languaging“). Proces je různě strukturálně spojitelný (nastavený, „vyladěný“) s aparátem receptorů všech zúčastněných. Forma strukturálního spojování konstituuje existenci obyvatel „Ora“ coby živých bytostí (Dell, 1987). Vymezuje také hranici, kterou tvoří z nepřehledného množství možností, z nichž diferencuje — vybírá — vše, co je pro „Or“ výhodné. Vyjadřuje tak i individuaci „Ora“, při níž se mezi „Orem“ a okolím („Oceánem“) vytváří rovnováha. Součástí tohoto procesu jsou i metaprávidla určující, kdy hranice platí a kdy je možné ji zpochybňovat (Simon a Stierlin, 1995). Úroveň srozumitelnosti TPR vyjadřuje v širším měřítku stabilitu struktury „Ora“ (morfofostázi), v užším měřítku kontextuální jasnost transakcí (Plaňava, 1988). Vyváženost stability a jasnosti TPR spoluurčuje procesy sebeprodukce, sebeorganizace a sebetranscendence Ora, tedy také psychologickou dynamiku jeho zdraví. Dochází-li k extrémnějším projevům v této oblasti, hovoříme pak o poruchách TPR (v modalitě komunikací o „komunikačních deviacích“, Wynne, 1985).

Příběh z praxe — část 3. Matka drží zelený polštář, symbolizující to, co rodinu přivedlo k rodinným terapeutům. „Kam to na vašem Ostrově patří?“ ptáme se. Místa je na něm málo. Matka strká polštář Aleně na břicho. Alena kousiček ustupuje, aby ho mohla na břiše pohodlně držet. Jezevčík se lekne a odbíhá do rohu místnosti, kde si znovu lehá na břicho. „Všichni to tak vidí, že to má Alena?“ ptáme se. Otec přikyvuje a říká: „Já myslím, že je to nás všech problém“. Květa krčí rameny: „Asi jo, žejo, mami“. A Alena? Tiskne polštář k sobě. Jako by ji těšilo, že jej má. Říká však: „Je to jejich, táta má pravdu. Já jsem spokojená“. Matka prudce zavrtí hlavou a obrací se na otce: „To jsi řekl — to, co ona?“ Otec zdvihá dlaně v sebeobraně: „Takže ty jsi spokojená, co?“, obrací se otec na Alenu. „A že se máma trápí, to ti nevadí, co? Nic jinýho už u nás není, než to tvoje jídlo!“ Otec zesiluje hlas, i když zbytečně, protože všichni stojí velmi blízko sebe. Možná, že otcova zpráva nepatří nikomu z obyvatel Ora.

Možná je určená nám terapeutům a světu. Nikdo z rodiny na jeho naléhavý projev ostatně nereaguje. Jen jezevčík Robin: vstává a jde k otci, vrtí prudce ocasem, zastavuje se před provazem, vyjadřujícím hranici, a tázvavě se na otce dívá. Nedostává žádnou odpověď. Padá tedy na bok tam, kde právě stojí. A nedá se pak vyvést z míry ani tím, že se terapeutům, kteří obcházejí hranice jeho Ora, plete do cesty. „Vytvrzená“ hranice jakoby jeho akci ještě „přitvrdila“ své striktní oddělení „my“ tohoto Oraa od „oni“ v „Oceánu“ (tedy i nás)... A TPR? Má své téma: problém s Alenou. Jídlo. Jak by TPR vypadalo, nebýt tohoto tématu?

TPR je vymezeno neustálou aktivní a aktivitu stimulující přítomností receptorů živých obyvatel Ora. Skládá se ze tří typů akcí: /1/ akce lineární, /2/ akce cirkulární a /3/ akce kontextuální.

Ad 1: akce lineární se dějí na úrovni přímého vzájemného působení mezi dvěma či více obyvateli Ora — *interakcí*. Působení jednoho procesu na druhý probíhá v daném čase bez zasahující jiné změny (Vassiliou, 1987). Tyto interakce jsou interpersonální, intrapersonální a zaměřené na objekty (Boš, 1988).

Ad 2: akce cirkulární se dějí na úrovni někdy přímého a někdy nepřímého působení mezi jedním (intrapersonálně) či více (interpersonálně) obyvateli Ora — *vztahováním*. Působení jednoho procesu na druhý je zde podmíněno časem neomezeným vnitřním modelem světa, který je výsledkem zkušenosti (Simon a Stierlin, 1995) a který se vyjadřuje vztahem k působícímu procesu; například ke sdělení druhého člena rodiny (Sluzki, 1985).

Ad 3: akce kontextuální se dějí na úrovni převážně neuvědomovaného vnitřního vyhledávání významových souvislostí z nekonečné variety možností — *zhodnocováním*. To generuje předcházející dvě akce — interakci i vztahování. Tento proces v sobě zahrnuje transgenerační perspektivu (a to i s možností archetypálních vtisků) a je časově neomezený.

Uvedené tři typy akcí probíhají *synchronně*, tj. dějí se nějak společně a chovají se jako kdyby byly stejné, i když stejné nejsou (podle Junga, 1993 můžeme hovořit o principu synchronicity, to jest toho, co z těchto jednotlivých akcí činí trans-akce). Úroveň synchronicity těchto akcí vyjadřuje jasnost procesu transakcí v rámci TPR. Čím je synchronicita těchto akcí větší (a tudíž i jasnější, předpověditelnější), tím více umožňuje receptorovému poli být adekvátně a včas přednastaven daným akcím. O to více je pak možné synchronizovat akce všech zúčastněných v receptorovém poli TPR — tedy i těch, kteří nejsou iniciátory akce a jimž je akce určena a jimiž může být vyhledávána, percipována a reprodukována (Chvála a Trapková, 1994). Patří mezi ně samozřejmě i terapeut.

U jednotlivých akcí rozlišujeme jejich projev, čas, jazyk, obsah, formu, směr, dosah, smysl a vyjádření proměny. Více o nich v tabulce „Charakteristika akcí TPR“.

Příběh z praxe — část 4. Pokusme se odpovědět si v příběhu rodiny N. jednou z možných alternativ na otázku „Co by se stalo, kdyby...?“ Kdyby byly hranice „Ora“ rodiny N. širší, prostornější, dalo by se lépe dýchat — dech významně patří do TPR, je součástí jeho ovzduší. Všichni by měli více prostoru pro sebe i svá těla — mohli by přijímat více informací: např. Květa by mohla více vnímat růst své sestry. A Alena by nemusela být malá holčička, aby se vešla na pevninu „Ora“. Nepotřebovala by k tomu matčino téma „jídlo“. Matka by ovšem musela řešit rozšíření prostoru mezi ní a otcem: možná je v něm pro nás cosi neznámého. To samé se ovšem týká rozšíření prostoru mezi matkou a dcerami: dcery by se mohly více spoluúčastnit na vymezování rozhraní mezi sebou a matkou a otcem. A to by mohlo vést k separačním projevům. Možná ovšem, že jim se brání nejen matka, brání-li se právě jim. Rozšíření TPR vede k širšímu rejstříku možností zmíněného „ukazování, zobrazování a prohledávání“. Což může obyvatele Ora rodiny N. třeba i ohrožovat. Týká se to i otce: kdyby byla hranice jeho Ora prostornější, možná by neměl téma pro interakce: jeho život na Oru by tím — třeba — mohl ztrácet smysl... A jezevčík Robin? Věděl by, kdo je jeho pán. Potvrzoval by tak přehlednější strukturu pevniny Ora. Receptorové pole TPR by nebylo vtěsnáno do omezujícího rámce. Byl by prostor na kladení otázek i pro naslouchání. Terapeuti by mohli vstoupit na pevninu „Ora“ jako hosté, přizvaní k řešení problému, aniž by tím způsobovali v jeho obyvatelích pocit, že ohrožují jejich stabilitu. „Jídlo“ by nebylo zámkem ve vstupu na Or. To je vlastně teď, po zmapování TPR této rodiny, jeden z možných cílů terapeutů: nalézt cestu dovnitř a nalézt společně s rodinou prostor, na němž by mohli kooperovat. Jedno je již naznačeno: v „těle“ tohoto „Ora“ je mnoho zauzlených a nevyjádřených emocí. Mají jistě svoji historickou hodnotu. To bude vyžadovat velkou trpělivost a ohled na úroveň synchronicity akcí v TPR. Nikdo nikdy neví, jak to dopadne. Každý pokaždé ví, že pro to chce udělat vše, aby výsledkem spolupráce byl efektivní, krásný a pro všechny přínosný tvar. A to i pro terapeuty.

Pojem TPR přispívá k hlubšímu pochopení procesů, které aktuálně probíhají v rodině (v jazyku metafory „Or“: mezi obyvateli na pevnině Ora). Pojetí synchronního propojení základních typů akcí do transakce může přispět také k větší jistotě terapeuta, jehož si rodina zve k sobě na pevninu Ora, když chce (či musí) řešit nějaký svůj problém. Jsme schopni odečítat z akcí lineárních; ty se dají dokonce i výzkumně kvantitativně a částečně i kvalitativně měřit. Z akcí cirkulárních a kontextuálních však již odečítat nemůžeme. S určitou nadsázkou lze říci, že porozumění těmto akcím se nás týká jen tehdy, když si to přejí členové rodiny. To vede k posunům v chápání významů transakcí. Tyto posuny mohou mít energetizující význam (jak to již zpracovali Chvála a Trapková, 1994). Jak víme, kromě poznatelných, aktuálně probíhajících interakcí (tj. akcí lineárních), jichž se účastní běžné procesy receptorových aparátů, probíhají synchronně i akce cirkulární a kontextuální. Jejich porozumění může přispět již jedině naše zkušenost a informace, které je nám rodina ochotna předat. A ovšem také ony

„typické módy chápání“, společně všem lidem — archetypy v pojetí Jungově (Hopcke, 1993). Stále se potvrzuje to, co v naší středoevropské — trochu mesiášské — kultuře ještě zcela nezdomácnělo: porozumět klientovi (pacientovi) můžeme jen tehdy, když on sám chce; když nám ve svém transakčním prostředí přiblíží všechny akce, které transakce tvoří.

Pojetí TPR, které zde nastiňujeme, nabízí ještě další podnětné okruhy témat. Připomeňme alespoň tři, patřící k nejzajímavějším: /1/ téma akčního rádia TPR (od „pásma“ intimního až po společenského; od pásma aktivně pulsujícího až po pásmo latentně se neprojevuující; čím jsou pásma vymezena?). /2/ Téma rytmicity TPR, která tak fascinuje odborníky (Matoušek, 1993) a s níž lze prožít mnoho podivuhodných zážitků. /3/ Téma „charismatických projevů TPR“: „vlhkost“, „vůně“, „barva“, „teplota“, „tón“ a „tuhost“ ovzduší Ostrova rodiny; „parasmyslové“ sdělování a sdílení v rodině a další.

Takových témat se nabízí více. Zde je uvádíme pro inspiraci. Bude-li pro někoho přínosná, splní náš článek svůj účel.

Tabulka : Charakteristiky akcí TPR

akce/ charakter	lineární	cirkulární	kontextuální
Projev	interakce (přímé působení, ukazování a zobrazování) „to“ mezi námi (co děláme)	vztahování (interpunkce regulační okruh) „to“ v nás (co cítíme)	zhodnocování (významová souvislost) hodnocení), „to“ mimo nás (co si myslíme, ale nemusíme dělat, co si nemusíme uvědomovat)
Čas	rytmus: situační teď tady (v této situaci)	rytmus: osobní minulost, přítomnost a budoucnost (ve vzpomínkách)	rytmus: rodový mimo čas vícegenerační perspektiva vliv vzorců...
Jazyk	řeč, mimika, gesta, psaný text, dotýkání, vůně, zvuk, barva, pohyb, tvar... zobrazování a ukazování	srovnávání připomínání (se) komentování emoce tělesné pocity prozkoumávání zobrazeného a ukazovaného	rozvzpomínání (se), hodnoty, nevědomí (uvědomované či neuvědomované), sen, emoce, vnitřní orgány hodnocení zobrazovaného a ukazovaného
Obsah	analogové či digitální informace vyjádřen aktuálním tématem (sdělování)	převážně digitální, závislý na lineární akci, vyjádřen připomínající se životní zkušeností (sdílení)	digitální a analogový, nezávislý na akcích, může být nevědomý, vyjádřen stále se tvořící životní filosofii (s-vědomování)

akce/ charakter	lineární	cirkulární	kontextuální
Forma	verbální neverbální symbolická výrazová zkřivená nezkřivená (komplementární) skrytá zdvojená umožňující či neumožňující zpětnou vazbu	vnitřní dialog introspekce	nevědomé pocity prožívání snění
Směr	k někomu druhému (či více druhým) jasnost adresáta	k sobě samému (a pak do lineární akce)	k sobě samému (a pak do cirkulární akce)
Dosah	od iniciátora k příjemci (jednomu, dvěma či více druhým zároveň) (převážně k přítomným a živým) vymezeno událostí, aktuálním stavem	od iniciátora k příjemci či příjemcům a k sobě zároveň (a to i k nepřítomným i neživým příjemcům) vymezeno situací, spolupřipomínající a spoluvytvářející životní zkušenost (i pro nepřítomné, např. i pro ty, kteří se ještě narodí)	od iniciátora k sobě samému a pak (ne vždy) k příjemci vymezeno scénou, generující příběhy životní cesty
Smysl	sdělení	porozumění, sdílení	vhled (pochopení celosti)
Proměna	1. řádu (aniž by se měnila struktura, opírá se především o negativní zpětné vazby, vyrovnávající odchylky) (sebereprodukce)	2. řádu (přerušované a kvalitativně se mění celý systém, může vést ke změně vztahového rámce, jímž je podmíněna (spolu s přestrukturováním uvnitř systému), opírá se o regulační okruh, který posiluje odchylky (fluktuační) a tím vede k vývoji nových struktur (sebeorganizace)	2. řádu (viz akce cirkulární — na slůvčině vztahů) (sebetranscendence)
Poznámky	v relativně stabilním prostředí udržuje konstantní kvantitativní změny v chování, udržuje stabilitu (prostřednictvím morfostázy a homeostázy), adaptační schopnosti má však omezené vztah příčiny a důsled-	ovlivňuje kvalitu vývoje (růstu, učení, adaptace), vztah příčiny a důsledku je nelineární, opírá se o různé formy zpětné vazby (regulační okruh), čímž posiluje odchylky a vede k vývoji nových struktur, příčina a důsledek po-	rámec, někdy nevědomovaný, který generuje akci lineární a cirkulární a může působit jako metapříčina příčina a důsledek

TRANSAKČNÍ PROSTŘEDÍ RODINY

akce/ charakter	lineární	cirkulární	kontextuální
	ku je většinou pro- porční	sunuty vlivem zkuše- ností	mohou být na sobě zcela nezávislé
Příklad	otec N. říká dceři: „Co budeš dnes jíst?“ dcera odpovídá: „Jablko.“	protože má zkušenost, že dceru tato otázka zlobí, cítí napětí cítí zlost. Ví, že otec je v napětí – a to ji zlobí ještě víc. Nejlepší je zmizet odsud ven. Půj- de ke dveřím: jsou taky moc úzké...	dcera je hrozně hube- ná, otec věří matčinu tvrzení, že baculaté dívky jsou žádoucí a zdravé... muži nemohou rozu- mět, co ženy trápí. Před nimi je nejlepší se skrýt: ať už do masky dítěte anebo odchodem od nich...
POZOR!	To vše se děje současně – na úrovni synchronicity, kterou určuje charakter všech akcí dohromady a zároveň – aby tak daly vyúsťující tvar transakce.		

LITERATURA

- BOŠ, P. (1988): K prenatalní a perinatální epigenезi rodinného systému. Kontext, IV, 3, 13–24.
- CAPRA, F. (1992): Tao fyziky. Gardenia, Bratislava.
- DELL, P. (1987): Jak rozumět Batesonovi a Maturanovi: k biologickému základu sociálních věd. Kontext, III, 4, 23–55.
- GANLEY, R. M. (1990): Epistemologie, rodinné vzorce a psychosomatika — případ obezity. Kontext, IV, 2, 22–30.
- HOPCKE, R. H. (1993): Průvodce po sebraných spisech C. G. Junga. Nakl. T. Janečka, Praha.
- CHVÁLA, V. – TRAPKOVÁ, L. (1994): Proces terapie v metafoze. Kontext, X, 1994, 4, 23–36
- JUNG, C. G. (1993): Analytická psychologie. Její teorie a praxe. Academia, Praha.
- MATOUŠEK, O. (1993): Rodina jako instituce a vztahová síť. Sociologické nakladatelství, Praha.
- PLAŇAVA, I. (1986): Systémově-interakční paradigma rodiny: pokus o orientaci. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 21, 2, 113–125.
- PLAŇAVA, I. (1994): Komponenty a procesy fungující rodiny a manželství. Čsl. psychologie, XXXVIII, 1, 1–14.
- REISS, D. (1981): The family construction of reality. Cambridge, Harvard University Press.
- RIEGER, Z. (1991): Ostrov rodiny /Or/. Kontext, VII, 3, 23–31.
- RIEGER, Z. (1994): Variace na téma „Or“. Andragos, Praha.
- SIMON, F. B. – STEIRLIN, H. (1995): Slovník rodinné terapie. Nakl. Konfrontace, H. Králové.
- SLUZKI, C. et al. (1985): Diskvalifikující transakce. Kontext, I, 3, 14–28.
- VASSILIOU, G. A. (1987): Úvodní poznámky. Referát na ICFT, Praha.
- WYNNE, L. C. (1985): Epigenезe vztahových systémů: Model chápání rodinného vývoje. Kontext, I, 4, 15–40.

SHRNUTÍ

Transakční prostředí rodiny (TPR) patří k základním pojmům integrativního přístupu v rodinné terapii, využívajícího metafory „Ostrov rodiny“. Uvedený

přístup je v článku popsán. TPR je charakteristické aktivním procesem různých výměn, při nichž dochází mimo jiné i ke sdělování informací. Tento proces konstituuje existenci členů rodiny coby živých bytostí a přispívá i k vymezení hranic rodiny. Děje se tak prostřednictvím akcí, jichž se spolúčastní receptory živých členů rodiny.

Akce se dělí do tří typů: /1/ akce lineární (interakce), /2/ akce cirkulární (vztahování) a /3/ akce kontextuální (zhodnocování). Tyto akce probíhají synchronně — a tak tvoří transakci. Úroveň synchronicity akcí přispívá k úrovni kontextuální jasnosti transakcí a ke stabilitě (morfoστάσι) „Ostrova rodiny“ — a zároveň je těmito vlastnostmi spoluvytvářena. Akce mají různé charakteristiky, které jsou uvedeny v tabulce.

Koncept TPR přispívá k hlubšímu pochopení procesů, které aktuálně probíhají v rodině. Společně s tím vede k posunu chápání významu transakcí — a znovu zdůrazňuje, že pochopení klienta či pacienta terapeutem může primárně být jen na úrovni lineární. Porozumění na úrovni cirkulární a kontextuální pak závisí především na tom, jak dalece klient či pacient chce, aby jej terapeut pochopil.

TRANSACTIONAL FAMILY SCENE (TFS)

Transactional family scene (TFS) belongs to the basic concepts of an integrative approach in family therapy, which uses the metaphor „Family Island“ — the above mentioned approach is briefly described in the article. What is characteristic for TFS is an active process of miscellaneous exchanges, including the exchange of information. This process constitutes the existence of every family member as human being and also contributes to the setting of the family boundaries. It is happening through the mediation of actions, in which the family members' receptors participate.

There are three types of actions: (1) linear actions (interactions), (2) circular actions (realations), and (3) contextual actions (evaluation). These actions are synchronized — so they create a transaction. The synchronization level of the actions contributes to the level of contextual clarity of the transactions and to the stability (morphostasis) of the „Family Island“ — and at the same time is formed by these qualities. There are different characteristics of the actions presented in a table.

The TFS concept contributes to a deeper understanding of the processes that are happening in a family; and at the same time it leads us to change the pattern of understanding the importance of the transactions — again, it emphasizes that a therapist can primarily understand the patient only on the linear level. Understanding on the circular and contextual levels mainly depends on how far the patient or the client wants to be understood by the therapist.